

بررسی استراتژی مدیریتی توسعه پایدار اکوتوریسم در شهر تنکابن

شعیب کاسه‌گرمحمدی^۱ و سید یوسف هاشمی^۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۲/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۸/۰۸

چکیده: شهرستان تنکابن که در غرب استان مازندران واقع شده و از طبیعت متنوعی برخوردار است. یکی از جاذبه‌های مهم این شهرستان، طبیعت خدادادی آن است که زمینه جذب توریسم را فراهم می‌کند. بررسی استراتژی مدیریتی توسعه اکوتوریسم با توجه به اینکه منطقه فوق، از بزرگترین مراکز توریستی شهری-طبیعی است و می‌تواند مورد استفاده برنامه ریزان قرار گیرد، حایز اهمیت است؛ لذا در پژوهش حاضر ابتدا پس از ذکر کلیاتی در مورد پژوهش، به مباحث جغرافیایی پیرامون شهرستان تنکابن پرداخته شده و پس از آن انواع جاذبه‌های گردشگری طبیعی شهرستان برشمرده شده است. در نهایت با توجه به پرسشنامه‌هایی که از طریق گردشگران تکمیل شد و نیز همچنین بر اساس اطلاعاتی که در مشاهدات عینی و میدانی و نیز مصاحبه با گردشگران، بومیان، مسئولین و متولیان تأسیسات گردشگری و شهرسازی جمع‌آوری گردید، به امر تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهشی پرداخته شد؛ که در این کار از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد. تحقیق حاضر از نوع بنیادی و کاربردی است و از نظر روش عملیات، کتابخانه‌ای و میدانی و روش استدلالی استفاده شده است. براین اساس این نتایج به دست آمد که ویژگی‌های اکوتوریستی منطقه از سویی و فرهنگ مردم تنکابن از سوی دیگر و همچنین زیر ساخت‌های گردشگری تنکابن از عوامل جذب گردشگر در این شهرستان شد. ضمناً در مسیر توسعه اکوتوریسم در تنکابن موانع و مشکلاتی وجود دارد که این موانع و راهکارهای آن در طی پژوهش شناسایی و معرفی گردید.

واژگان کلیدی: استراتژی مدیریتی، توسعه پایدار، اکوتوریسم، معماری و شهرسازی پایدار.

۱ دانشجوی دکتری دانشکده معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، رشت، ایران.

۲ استادیار، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دانشکده فنی ملامدرا رامسر، رامسر، ایران.

۱- مقدمه

بدون شک سفر و مهاجرت در طول تاریخ همواره وجود داشته است و در طی قرون و اعصار مختلف انسان‌ها به طور مداوم در بین اماکن گوناگون در آمدو شد بوده‌اند، اما گردشگری به مفهوم امروزی با وقوع انقلاب صنعتی در اروپا شکل گرفت و در ابتدا ویژه تاجران، توانمندان و اشراف بود. با توسعه جامعه صنعتی بتدریج اوقات فراغت در زندگی انسان پدید آمد و پس از جنگ جهانی دوم، گردشگری که امروزه بخش عمده اوقات فراغت را پر می‌کند، جنبه عمومی تری یافت و امروزه این صنعت به عنوان گسترده‌ترین صنعت جهان پس از نفت و خودرو تلقی می‌گردد؛ به گونه‌ای که مسافرت میلیون‌ها گردشگر، ساختارهای فضایی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع را به اشکال مختلف تحت تأثیر قرار داده است. در سال ۲۰۰۲ تعداد ۷۶۰ میلیون نفر به امر گردشگری پرداخته و حدود ۶۲۲ میلیون دلار نصیب کشورهای جهان از این طریق شده است. همچنین پیش بینی می‌شود در سال ۲۰۲۰ تعداد گردشگران به یک میلیارد و ششصد میلیون نفر و درآمد حاصل از آن نیز به یک میلیارد و پانصد و نود میلیون دلار برسد. از میان رویکردهای گردشگری، اکوتوریسم در قرن ۲۱ اهمیت ویژه‌ای یافته است، به گونه‌ای که سال ۲۰۰۲ از سوی سازمان ملل بین‌المللی اکوتوریسم نامیده شد. بر اساس آمار سازمان جهانی جهانگردی در دهه ۹۰ میلادی ۲۰٪ از حجم بازار توریسم جهانی به حوزه اکوتوریسم مربوط است و با روند رشدی بین ۱۰ تا ۳۰ درصد به زودی اکوتوریسم بازار نخست گردشگری را به دست خواهد آورد (www.ecotourism.org).

شهرستان تنکابن در استان مازندران با وجود داشتن جاذبه‌ها و چشم اندازهای بی‌نظیر و متنوع طبیعی و نیز جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی، علمی، زیارتی و تفریحی از مناطق جذب گردشگر در این استان و همچنین شمال کشور محسوب می‌گردد. با توجه به قابلیت‌های گردشگری و سایر عوامل تأثیرگذار در توسعه تنکابن می‌توان گفت که این شهرستان زمینه لازم برای رشد گردشگری پایدار را دارد؛ لذا بررسی توان محیطی تنکابن و قابلیت‌ها و آثار آن در جذب گردشگر و رواج پدیده اکوتوریسم و نقش آن در توسعه شهرستان و اینکه کدام یک از عوامل بیشترین تأثیر را دارد، می‌تواند سؤال

اصلی تحقیق در این نوشتار باشد. همچنین با توجه به عوامل تأثیرگذار می‌توان زمینه احیای بیشتر پدیده اکوتوریسم در منطقه را سبب شد، چرا که با گسترش پدیده اکوتوریسم مواردی چون، توسعه کمی و کیفی شهرستان، حفظ محیط زیست و توسعه پایدار منطقه و افزایش و بهبود زیرساخت‌های شهرستان را در پی خواهد داشت.

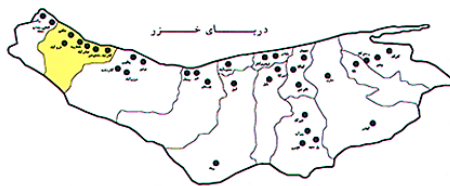
۱-۱- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

تنکابن یکی از شهرستان‌های استان مازندران است که در غرب استان واقع شده است. از سمت غرب با شهرستان رامسر و از شرق به شهرستان چالوس و از شمال به دریای خزر و از جنوب به کوه‌های البرز و جنگل‌های دو هزار، سه هزار منتهی می‌شود. از لحاظ موقعیت جغرافیایی، این شهرستان در ۳۶ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۵۲ دقیقه طول شرقی واقع شده است. مساحت این شهرستان ۲۰۴۲/۳ کیلومتر مربع است و از لحاظ طبیعی از سه ناحیه کوهستانی و کوهپایه‌ای و جلگه‌ای تشکیل شده است (شکل ۱).

نقشه موقعیت استان مازندران در کشور

موقعیت شهرستان تنکابن در استان مازندران

تقسیمات کنوری شهرستان تنکابن

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی شهرستان تنکابن

(مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان مازندران)

۲-۱- اکوتوریسم (تاریخچه، تعریف، انواع، اهداف)

به نظر می‌رسد که کلیه محققان گردشگری در این مورد توافق نظر دارند که طبیعت گردی عملاً پیش از سال ۱۹۸۰ وجود داشته، هر چند نامی از آن برده نشده است. به عنوان مثال بلاژی و نیلسون بیان می‌دارند که اداره مسافرت موزه تاریخ طبیعی آمریکا قبل از سال ۱۹۵۳ چندین تور تاریخ طبیعی را بر پا نموده است. احتمالاً بهترین مثال‌های مربوط به سیر تکاملی طبیعت‌گردی را می‌توان در نمونه‌های گردشگری توسعه یافته در اوایل قرن بیستم و عملیات گردشگری طبیعی اواسط قرن نوزدهم در حیات وحش آفریقا پیدا نمود (فنل، ۱۳۸۵، ص ۵۶). اکوتوریسم از ترکیب دو واژه اکولوژی و توریسم تشکیل شده است و در واقع محصول چالش‌های زیاد بین طرفداران افراطی بهره‌گیری و استفاده بدون حد و مرز از طبیعت و طرفداران استفاده معتدل در حد ظرفیت طبیعی با دیدگاه‌های حفاظتی و بهره‌گیری مستمر از این منابع بوده است. اکوتوریسم در سطح بین‌المللی به عنوان مفهومی که ریشه در حفاظت از منابع طبیعی و آرمان‌های توسعه پایدار دارد، مطرح است (فانی ثانی، ۱۳۸۱، ص ۱۲) اکوتوریسم در لغت فارسی به معنی طبیعت گردی و گردشگری زیست‌محیطی است. انجمن بین‌المللی اکوتوریسم، (TIES) اکوتوریسم را این‌گونه تعریف می‌کند: سفر مسئولانه به عرصه‌های طبیعی که اهداف عمده آن حفاظت از منابع زیست‌محیطی و ارتقای سطح زندگی جوامع محلی است (موسوی، ۱۳۸۴). طبقه‌بندی‌های متعددی از اکوتوریسم به عمل آمده که معروف‌ترین و اصولی‌ترین آنها به شرح زیر است: الف: اکوتوریسم نرم و سخت، ب: اکوتوریسم فعال و غیر فعال، پ: اکوتوریسم درست و نادرست (زاهدی، ۱۳۸۵، ص ۹۵).

۳-۱- اهداف اکوتوریسم

الف- رهنمون نمودن گردشگرانه به مقاصد طبیعت، ب- به حداقل رساندن تماس‌ها و آسیب‌ها به محیط زیست، ج- دادن آگاهی‌های محیطی، د- تهیه منابع مالی برای حفظ محیط زیست، ه- تهیه درآمد و منابع مالی برای بهبود مردم محلی محیط‌های پذیرای گردشگران، و- احترام گذاشتن به فرهنگ محلی، ز- پشتیبانی از حقوق بشر و تحرکات آزادی خواهانه، ح- تقویت مشارکت‌های

عمومی ف- التزام به مصرف کمتر منابع تجدیدنپذیر، ی- تقویت اشتغال زایی از طریق فعال کردن تشکلهای خرد در جذب اکوتوریست‌ها و ارائه خدمات مرتبط، ک- تقویت ویژگی خرده فرهنگ‌ها، ل- مشارکت در تأمین رفاه جوامع محلی، م- مسئولیت در حفظ تنوع زیستی، ن- فراهم آوری فرصت‌های یادگیری و آموزشی.

۴-۱- آثار مثبت زیست‌محیطی اکوتوریسم

۱- ترویج فرهنگ زیست‌محیطی در گردشگران و نزدیکی فرهنگ‌ها، فراهم شدن وحدت جوامع انسانی و ملل
۲- کسب ارز خارجی و افزایش درآمد ناخالص ملی و گسترش امکانات اقامتی، پذیرایی و امکانات جنبی
۳- ایجاد زمینه اشتغال در زمینه‌های تولید و فروش کالا، حمل‌ونقل، خدمات و راهنمایی گردشگران
۴- ایجاد و رشد و توسعه زیرساخت‌ها مانند جاده‌ها، راه آهن، شبکه برق ارتباطات، دفع زباله
۵- توسعه محل تجمع فعالیت‌های گردشگران
۶- آبادانی و رونق جوامع محلی و رشد اقتصادی
۷- افزایش سطح دانش افراد (رهبر، ۱۳۷۹، ص ۱۶).

۴-۱- آثار مثبت اقتصادی اکوتوریسم

ایجاد اشتغال برای افراد به ویژه بومیان مناطق اکوتوریستی و استفاده از آنها در بخش‌های مختلف پرسنلی به دلیل آگاهی و دانش کافی در زمینه بوم خود و ویژگی‌های منحصر به فرد آن از آثار مثبت اقتصادی اکوتوریست است. بر اساس بررسی سازمان‌های مرتبط، فعالیت‌های توریسم و اکوتوریسم اعم از داخلی یا خارجی به ازای هر توریست سه تا پنج شغل ایجاد می‌نماید که مستقیماً نقش مؤثری را در اشتغال با سرمایه گذاری اندک ایفا می‌نماید (شریف زاده و مرادی نژاد، ۱۳۸۱).

۵-۱- آثار مثبت اجتماعی و فرهنگی اکوتوریسم

فرهنگ‌های بومی اغلب جذابیت دیگری برای گردشگران طبیعت (اکوتوریست‌ها) دارند. به این دلیل، اکوتوریسم تلاش می‌کند تا فرهنگ‌های بومی را به خوبی حفظ کند. اکوتوریسم تعادل و آرامش را در جامعه محلی افزایش می‌دهد. تعاملات اجتماعی را میان ملل مختلف با شناخت منابع توریسم فرهنگی، مذهبی، روانی که زمینه ساز صلح جهانی و رسیدن به توسعه همه جانبه فرهنگی است را تقویت می‌نماید (رحمانی، ۱۳۸۵).

۶-۱- آثار منفی اکوتوریسم از نظر زیست محیطی

۱- تخریب محیط طبیعی، ۲- آتش سوزی در جنگل‌ها، بوته کنی، ۳- پراکندگی زباله‌ها در سواحل و پارک‌ها، ۴- انتشار فاضلاب‌های تصفیه نشده هتل‌ها و سایر تأسیسات گردشگری، ۶- ساخت و سازهای بی رویه در حوالی مراکز گردشگری، ۷- تغییر کاربری اراضی و تبدیل به فضاهای گردشگری، ۸- افزایش آلودگی صوتی و آلودگی هوا در اثر تردد وسایل نقلیه ۹- افزایش حوادث جاده ۱۰- نابودی حیات وحش و تنوع زیستی و گونه‌های گیاهی (رهبر، ۱۳۷۹، ص ۱۶).

۷-۱- آثار منفی اکوتوریسم از نظر اقتصادی

از منظر اقتصادی ممکن است اکوتوریسم فقط به دست‌آوردهای مادی کم و نامنظم برای جوامع محلی منجر شود و بیشترین سودها نصیب نخبگان محلی، اجراکنندگان خارجی، آژانس‌های دولتی و... شود (رحمانی، ۱۳۸۵، ص ۱۹).

۸-۱- آثار منفی اکوتوریسم از نظر اجتماعی و فرهنگی

عدم امکان استفاده بومیان از امکانات اکوتوریستی در محل به دلایل مختلف و از جمله نداشتن کمک مالی باعث بروز مشکلات اجتماعی می‌شود. از سویی نقش نیافتن بومیان در صنعت اکوتوریسم به دلیل نداشتن مهارت لازم به این مشکلات می‌افزاید. بسیاری از افراد در جامعه سنتی ارزش‌های خارجی را فرا می‌گیرند و احترام به فرهنگ سنتی و افراد مسن و بزرگترها را ترک می‌کنند (لقمانی، ۱۳۸۵، ص ۱۹).

۹-۱- توان‌های اکوتوریستی تنکابن

با توجه به اهمیت استان مازندران در زمینه گردشگری؛ مطالعات و پژوهش‌هایی پیش از انقلاب و پس از آن در زمینه گردشگری استان صورت گرفته است. از مهم‌ترین این برنامه‌ها، طرح جامع توسعه و مدیریت گردشگری کشور است که با وجود کاستی‌های آن در زمینه عملیاتی شدن توسعه گردشگری کشور، از کارکرد مناسبی در زمینه شناخت وضعیت گردشگری برخوردار است. در این برنامه کشور به هفت منطقه گردشگری که مازندران به همراه استان‌های تهران، گلستان، سمنان، قم، مرکزی و قزوین در منطقه یک کشور یا منطقه البرز قرار گرفته است. شهرستان تنکابن از قابلیت بالای گردشگری

برخوردار است و جاذبه‌های گردشگری آن عبارت از: *دریای خزر *رودها *چشمه‌ها *استخرها و آب‌بندها *آبشارها *دریاچه‌های کوهستانی *صخره‌ها و دیواره‌های سنگی *پارک جنگلی *غارها *مناطق خوش آب‌وهوای ییلاقی *شکارگاه و مناطق طبیعی حفاظت شده است.

۲- روش تحقیق

روش تحقیق حاضر، از نوع بنیادی و کاربردی است و از نظر روش از عملیات کتابخانه‌ای و میدانی و روش استدلالی استفاده شده است. در روش کتابخانه‌ای با مراجعه به آرشیو سازمان‌هایی نظیر گردشگری، بنیاد مسکن، مسکن و شهرسازی، دانشگاه و غیره از مدارک درجه اول و تحقیقات محققان استفاده شده است. همچنین از روش مطالعه عینی (میدانی) نیز با حضور در اماکن طبیعی و توریستی و برقرار کردن ارتباط با گردشگران اطلاعات لازم گردآوری شده است.

۱. در این تحقیق جامعه آماری گردشگران شهرستان هستند و حجم نمونه، مجموعه کوچکی از جامعه آماری، مشتمل بر برخی از اعضا که از جامعه آماری انتخاب شدند. از آن جایی که پژوهش پیرامون تمامی اعضای یک جامعه، زمان‌بر است و از نظر هزینه، مقرون به صرفه نیست، پژوهشگر ناچار است اقدام به نمونه‌گیری نماید. طبق جدول مورگان اگر تعداد جامعه آماری حدود ده هزار نفر باشد، تعداد نمونه ۳۸۴ نفر است (خاکی، ۱۳۸۲، ص ۲۷۶) و پرسشنامه‌های تهیه شده بین ۳۸۴ گردشگر به شیوه تصادفی در سطح شهرستان توزیع و تکمیل گردید. در تجزیه و تحلیل از دو روش کیفی و کمی استفاده شده است. در روش کیفی، تجزیه و تحلیل اطلاعات و منابع کتابخانه‌ای و عملیات میدانی کسب شده، با استدلال منطقی بود و در روش کمی از جداول و نمودارها و نرم‌افزار spss استفاده شده است.

روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری

فرمول استفاده شده به شکل زیر است

$$\alpha = \frac{n}{(n-1)} \left(1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right)$$

که در آن: n تعداد سوالات آزمون

s_i^2 واریانس سؤال I ام

s_t^2 واریانس کل آزمون

آلفای کرونباخ برای متغیر فرهنگ برابر است با ۸۳/۵٪ که مقدار قابل قبولی است، پس سوالات دارای پایایی است.

۱-۲- بررسی وضعیت اکوتوریسم در تنکابن با استفاده از مدل S.W.O.T

در این بخش از پژوهش شرایط درونی و بیرونی منطقه در روش S.W.O.T بررسی شده است، شرایط درونی، آن دسته از عوامل است که در حیطه عمل ساختار مدیریت و برنامه ریزی منطقه قرار دارد و شامل توان و قوای نگهبان و محرکه توسعه^۱ و کمبودها و نارسایی‌های بازدارنده توسعه^۲ است.

عوامل بیرونی که عوامل خارج از کنترل ساختار برنامه ریزی و مدیریت منطقه است، شامل فرصت‌های پشتیبان توسعه^۳ و تهدیدهای بازدارنده توسعه^۴ است. در برابر این گونه عوامل تنها بایستی با توجه به ماهیت نیروها و عوامل، واکنشی مناسب طراحی شود، تا امکان دخل و تصرف کمتر شود.

در روش S.W.O.T سعی می‌شود، با شناسایی نقاط قوت و پیشنهاد برای تقویت آن و با استفاده از فرصت‌ها در جهت تقلیل نقاط ضعف و رفع تهدیدات تلاش شود. موضوع پژوهش با استفاده از مدل S.W.O.T از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی و محیطی و تصمیم‌گیری و مدیریتی مورد بررسی قرار گرفت و پس از تجزیه و تحلیل، راهبردهای زیر مشخص گردید.

نگارنده بعد از تایید نهایی پرسش نامه، آن را در مقیاس پائین (در حدود بیست و چهار پرسش نامه)، جهت تعیین آلفای کرونباخ، پخش نمود.

جدول ۷- خلاصه پردازش وضعیت

درصد	تعداد سنجش	موارد
۱۰۰/۰	۲۴	معتبر
۰/۰	۰	استثناء
۱۰۰/۰	۲۴	کل

سپس نتایج آن با استفاده از نرم‌افزار spss تجزیه و تحلیل شد که به صورت زیر است:

متغیر محیط طبیعی

جدول ۸- آلفای کرونباخ برای متغیر محیط طبیعی مربوط به رابطه الف

تعداد سوالات	آلفای کرونباخ
۷	۰/۷۸۰

آلفای کرونباخ برای متغیر محیط طبیعی برابر است با ۷۸٪ که مقدار قابل قبولی است پس سوالات دارای پایایی کافی است.

متغیر زیر ساخت‌ها

جدول ۹- آلفای کرونباخ برای متغیر زیرساخت‌ها مربوط به رابطه ب

تعداد سوالات	آلفای کرونباخ
۱۳	۰/۸۵۳

آلفای کرونباخ برای متغیر زیر ساخت‌ها برابر است با ۸۵/۳٪ که مقدار قابل قبولی است، پس سوالات دارای پایایی است.

متغیر فرهنگ

جدول ۱۰- آلفای کرونباخ برای متغیر فرهنگ مربوط به فرضیه سوم

تعداد سوالات	آلفای کرونباخ
۵	۰/۸۳۵

۱ Strengths

۲ Weaknesses

۳ Opportunities

۴ Threats

جدول ۱- مدل SWOT اکوتوریسم در تنکابن

استراتژی‌ها	SWOT
۱. وجود زمینه اشتغال توسط مراکز گردشگری نظیر هتل‌ها و غیره ۲. وجود اقتصاد پویا در منطقه در نتیجه گردش پول بین اهالی و گردشگران ۳. تمایل مردم منطقه برای توسعه شهرستان ۴. وجود فرهنگ سنتی و آداب و رسوم جالب توجه برای گردشگران ۵. تنوع جاذبه‌ها: برخورداری از ساحل شنی، جنگل‌های انبوه، منابع آبی جذاب ۶. قرارگرفتن در مسیر جاده ترانزیت و داشتن راه ارتباطی با دو مرکز جمعیتی تهران و قزوین ۷. تنوع آب‌وهوایی، تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه به طور همزمان و به فاصله کوتاهی از هم ۸. وجود تحصیل کرده‌های رشته‌های مختلف جهانگردی در منطقه	نقاط قوت (S)
۱. کمبود مراکز اقامتی ارزان قیمت ۲. فقدان سیاست‌های شفاف در بخش توریسم جهت برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاران بر مبنای آن ۳. تجمع زباله و مشکلات جمع‌آوری و دفع مناسب و به موقع آن ۴. وجود مدیریت غیر حرفه‌ای در تأسیسات جهانگردی منطقه ۵. عدم تخصیص منابع لازم به اجرای طرح‌های گردشگری نظیر کافی نبودن سهمیه سیمان	نقاط ضعف (W)
۱. ایجاد فرصت برای کارآفرینان ۲. انتقال در آمد از حوزه پس انداز به حوزه سرمایه‌گذاری ۳. ایجاد زمینه جهت فروش محصولات کشاورزی منطقه ۴. تثبیت جمعیت و جلوگیری از فرار جمعیت از منطقه ۵. احیای سنن محلی، هنرهای دستی و آداب و رسوم ۶. افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم بومی ۷. محافظت از میراث فرهنگی منطقه و احیای سنن فرهنگی و معماری سنتی ۸. حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست ۹. توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها ۱۰. افزایش مدیریت پسماندها	فرصت‌ها (O)
۱. دوری از مرکز استان و در نتیجه دشواری طی مراحل اداری سرمایه‌گذاری در شهرستان ۲. فقدان نظام کنترل کیفی خدمات ۳. تهاجم فرهنگی و امکان از بین رفتن میراث فرهنگی منطقه ۴. گسترش معماری مغایر با معماری بومی و رواج مصالح ساختمانی غیر محیطی	تهدیدها (T)

۲-۲- تعیین برنامه راهبردی

برنامه ریزی راهبردی شیوه‌ای است، نظام یافته به منظور تصمیم‌گیری و اجرای فعالیت‌ها در خصوص شکل‌دهی و رهنمود یک سیستم، کارکرد و علل آن؛ به این صورت که ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها لیست‌وار نوشته شده است. راهبردهای ارائه شده به شرح ذیل است:

راهبردهای حداکثر استفاده از فرصت‌های محیطی با

به‌کارگیری نقاط قوت (استراتژی‌های SO)

راهبردهای استفاده از نقاط قوت برای جلوگیری از مواجهه با تهدیدها (استراتژی‌های ST)
 راهبردهای استفاده از مزایای بالقوه‌ای که در فرصت‌های محیطی، برای جبران نقاط ضعف موجود (استراتژی‌های WO)
 راهبردهایی برای به حداقل رساندن زبان‌های ناشی از تهدیدها و نقاط ضعف (استراتژی‌های WT)

جدول ۲- تعیین استراتژی‌ها و راهبردها

نقاط قوت S	ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)		نقاط ضعف W
	استراتژی‌های SO - راهبرد رقابتی-تهاجمی	استراتژی‌های WO - راهبرد بازنگری	
فرصت‌ها O	۱. توسعه منابع و جاذبه‌های گردشگری طبیعی	۱. برگزاری مسابقات پیاده روی همگانی	
	۲. آشنایی با فرهنگ زیست‌محیطی مردم	۲. تلاش برای بهبود شبکه و ناوگان حمل‌ونقل جاده‌های شهرستان	
	۳. برگزاری مسابقات ورزشی ساحلی	۳. بهبود نظارت بر عملکرد زیست‌محیطی واحدهای ارائه دهنده خدمات گردشگری توسط گشت تعزیرات در ایام تعطیل	
	۴. افزایش تبلیغات طبیعت گردی	۴. تقویت و بهبود عملکرد تسهیلات و خدمات گردشگری	
	۵. تقویت عملکرد آژانس‌های مسافرتی در حفاظت از محیط زیست	۵. مدیریت زباله در مراکز خرید گردشگری	
ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)			
تهدیدها T	استراتژی‌های ST - راهبرد - تنوع	استراتژی‌های WT - راهبرد- تدافعی	
	۱. احداث پایانه مسافربری برای جابه‌جایی گردشگران در جهت کاهش ترافیک و سردرگمی گردشگران	۱. لایه رومی رودخانه شهر، جلوگیری از ورود فاضلاب‌ها به آن و ساماندهی ساخت‌وساز در مسیر رودخانه	
	۲. اجرای طرح آگو و تصفیه خانه آب‌های سطحی	۲. با جلوگیری از تجمع زباله و دفن بهداشتی آن و ایجاد سیستم کارآمد دفع فاضلاب از انتقال بیماری‌های مسری بین مسافران و بومیان جلوگیری شود.	
	۳. احداث کارخانه کمپوست زباله برای بازیافت و تفکیک زباله‌ها و تسریع در اجرای طرح‌های بازیافت	۳. استفاده از شیوه‌هایی در طراحی واحدهای اقامتی که کمترین آسیب را به محیط زیست وارد کند.	
	۴. انتقال مراکز جمع آوری مواد بازیافتی به بیرون شهر	۴. امداد رسانی سیار در مناطقی که گردشگران از امکانات اولیه بهداشتی و خدمات درمانی برخوردار نیستند.	
	۵. احداث دکوراسیون شهری در پارک‌ها	۵. برگزاری کلاس‌های آموزشی برای گردشگران، بومیان، تور لیدرها در راستای اثرات ریختن زباله	
	۶. ایجاد مراکز اقامتی ارزان قیمت	۶. با جلوگیری از تفکیک اراضی و تخریب باغ‌ها و درختان مرکبات و تخریب محیط زیست، شرایط برای بازدید طبیعت گردان حفاظت شود.	
	۷. اجرای طرح تله کابین		

۳-۲- استراتژی‌های اقتصادی

۱. با افزایش تخصیص اعتبار جهت سرمایه گذاری در بخش گردشگری و با ایجاد تمایل در بانک‌ها برای اعطای تسهیلات به این بخش، از زمینه موجود اشتغال در بخش گردشگری استفاده مطلوب شده که این امر ضمن اشتغال نیروی بیکار، رونق اقتصادی را در پی خواهد داشت.
۲. با کاهش تورم و جلوگیری از افزایش قیمت مراکز اقامتی ارزان قیمت، از تحمیل هزینه‌های ناشی از گران فروشی به گردشگر که موجب کوتاه شدن طول سفر و فرار مسافر می‌شود، خودداری شود.
۳. با شفاف سازی سیاست‌های دولت در امر گردشگری مبنی بر ترویج توریسم روستایی و اکوتوریسم، از تخریب ساختار اشتغال مردم منطقه و جابه‌جایی اشتغال از بخش کشاورزی به خدمات ممانعت گردد.
۴. با افزایش دادن مراکز اقامتی ارزان قیمت و نیز ایجاد محدودیت در قطعه بندی و تفکیک اراضی، زمینه را

برای افزایش قیمت ملک و بورس بازی زمین‌های منطقه از بین برد.

۵. با استفاده از پتانسیل‌های گردشگری و ایجاد فرصت برای کار آفرینان حوزه توریسم، اشتغال ایجاد گردد.
۶. انتقال درآمد بومیان از حوزه پس انداز به حوزه سرمایه گذاری در زمینه کمبود مراکز اقامتی (هتل) منطقه جبران شود.

۴-۲- استراتژی‌های اجتماعی و فرهنگی

۱. با ممانعت از افزایش جرم و جنایت و نابسامانی‌های رفتاری و نهایتاً ایجاد امنیت در منطقه، از تمایل مردم برای توسعه شهرستان و وجود نیروی انسانی باسواد در آن درجهت رشد توریسم استفاده شود.
۲. با از بین بردن زمینه جهت تهاجم فرهنگی و نیز حفاظت از میراث فرهنگی نظیر گویش محلی، آثار تاریخی و غیره، بقای فرهنگ بومی که از جاذبه‌های

گردشگری است، تضمین گردد. همچنین با استفاده از فرهنگ غنی محلی امکان تبادل فرهنگی بین جامعه میهمان و میزبان در جهت توسعه گردشگری فراهم آید.

۳. با تقویت جنبه‌های مثبت و درآمدزای گردشگری و در نتیجه بهبود وضعیت معیشتی و رفاه عمومی مردم از مهاجرت بومیان به سایر مناطق جلوگیری شود.

۴. با استفاده از نیروی انسانی با سواد محلی در تأسیسات گردشگری منطقه امکان اشتغال بومیان در جاذبه‌ها فراهم آمده و زمینه برای حفاظت محیط پیرامونی جاذبه‌ها توسط ایشان فراهم آید، چرا که معمولاً بومیان به دلیل داشتن تمایل به توسعه منطقه خود، نسبت به حفظ این محیط بیشتر احساس مسئولیت می‌کنند.

۵-۲- استراتژی‌های کالبدی و محیطی

۱. ایجاد تأسیسات گردشگری در ساحل و توسعه گردشگری ساحلی فراهم می‌آید.

۲. با جلوگیری از تفکیک اراضی و باغ‌ها از تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری برای بازدید طبیعت گردان حفاظت شود.

۳. با برنامه‌ریزی‌های صحیح میزان ترافیک و آلودگی هوا را کم نماید و ضمن پایین آوردن میزان تصادفات و آلودگی صوتی و سائط نقلیه، زمینه را برای یک سفر بی‌خطر و بدون دغدغه برای گردشگران فراهم آورد.

۴. با جلوگیری از تجمع زباله و دفن بهداشتی آن و ایجاد سیستم کارآمد دفع فاضلاب از انتقال بیماری‌های مسری بین مسافران و بومیان جلوگیری شود.

۵. با دائمی کردن سفر از افزایش تقاضای فصلی برای خدمات عمومی نظیر بهداشت و امنیت، و غیره در یک برهه زمانی خاص که منجر به نبود ظرفیت برای پذیرش همه گردشگران ورودی می‌گردد، پرهیز شود.

۶. با استفاده از تنوع آب و هوایی در یک مسافت کوتاه و هم‌زمان می‌توان به فعالیت‌های گردشگری تنوع بخشید. با توجه مزیت قرار گرفتن تنکابن در مسیر ترانزیت شمال و نزدیکی به مراکز جمعیتی کشور، نسبت به بهبود جاده‌ها و تأسیسات گردشگری منطقه با بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری ملی و منطقه‌ای به دلیل گستردگی شعاع جریانات گردشگری منطقه اقدام شود.

۷. می‌توان با استفاده از منابع آب فراوان، استانداردهای بهداشتی، محیطی جاذبه‌های گردشگری منطقه را بهبود

بخشید.

۷. با ارتقا استانداردهای محیطی تأثیر بلایای محیطی نظیر پیش‌روی آب دریا، رانش زمین، سیل و غیره را محدود نمود.

۸. با توسعه و تعریض محورهای ارتباطی گردشگری، می‌توان بار اضافی جاده‌ها را کم نمود و آمار تصادفات را پایین آورد.

۶-۲- استراتژی‌های مدیریتی

۱. با آموزش عملی از پدید آمدن تحصیلکرده‌های بی‌تجربه در امر توریسم جلوگیری شود.

۲. با وضع قوانین مناسب جهت کنترل کیفی و نیز وضع قوانینی جهت رفع موانع توسعه گردشگری از فقدان نظام کنترل کیفی که مانعی بر سر راه توسعه گردشگری منطقه است، جلوگیری شود.

۳. با استفاده از تحصیل کرده‌های رشته جهانگردی در رده‌های مختلف تشکیلات اداری گردشگری تنکابن، مدیریت و برنامه ریزی صحیحی در مورد توان‌های بالقوه جمعیتی شهرستان اعمال گردد.

۴. با انتخاب مدیران متخصص جهت اعمال سیاست‌های مناسب مدیریتی در زمینه توجه به تنوع شرایط محیطی و تدوین حریم‌ها و... مدیریت غیر حرفه‌ای در تأسیسات جهانگردی منطقه که منجر به رکود این صنعت می‌گردد، کنار گذاشته شود.

۵. سطح‌بندی عملکرد گردشگری منطقه تنکابن: در آیین‌نامه‌های اجرایی مناطق نمونه گردشگری سازمان میراث فرهنگی کشور، چهار سطح عملکردی محلی، استانی، ملی و بین‌المللی مطرح شده که برای تعیین سطح هر منطقه، شاخص‌هایی با توصیه سازمان جهانی جهانگردی، تجارب سایر کشورها و کارشناسان برنامه ریزی گردشگری کشور تدوین شده است که نگارنده با توجه مصاحبه‌ها و مشاهدات عینی در منطقه به تکمیل و امتیاز دهی شاخص‌های جدول اقدام نمود. مطابق این جدول امتیاز نهایی ۱۰۰ است. امتیاز بیشتر از ۸۵ سطح بین‌المللی، بیشتر از ۷۵ سطح عملکردی ملی، امتیاز ۶۰ و بیشتر در سطح استانی و امتیاز ۵۰ و بیشتر در سطح محلی عملکرد دارد. چنانچه امتیاز نهایی یک منطقه کمتر از ۵۰ باشد، آن منطقه از قابلیت توسعه بسیار پایینی برخوردار خواهد بود و سرمایه‌گذاری در آن در

جدول ۳- سطح عملکرد گردشگری منطقه تنکابن

ردیف	شاخص	امتیاز	ضریب	نتیجه
۱	میزان جذابیت و ارزش بصری	۵	۳	۱۵
۲	ویژه بودن محصول گردشگری و تفرجگاهی قابل ارائه	۴	۲	۸
۳	توان دسترسی	۵	۲	۱۰
۴	فضای قابل مداخله و توسعه‌ای در اختیار	۵	۱	۵
۵	میزان همجواری با سایر جاذبه‌ها، مقاصد و خرده مقاصد دیگر	۳	۲	۶
۶	موقعیت پهنه مورد بررسی با کانون‌های جمعیتی و خدمات رسانی	۳	۱	۳
۷	میزان تقاضای فعلی	۲	۲	۴
۸	موقعیت منطقه نسبت به کانون‌های گردشگر فرست	۳	۲	۶
۹	موقعیت منطقه نسبت به محور-کانون‌های اصلی گردشگری	۵	۲	۱۰
۱۰	میزان اشتیاق مردم محلی و میزان رغبت آنها برای مشارکت در توسعه منطقه	۵	۲	۱۰
۱۱	میزان برخورداری سایت از امکانات و تجهیزات گردشگری	۴	۱	۴
۸۱	جمع امتیازات			

طبیعی و پدیده گردشگری با هم رابطه دارند و این رابطه باتوجه به مقدار sig که کمتر از ۰/۰۵ است معنادار نیز است و شدت آن برابر است با ۰/۵۴۲٪. پس می‌توان رابطه الف را پذیرفت.

ب: گمان می‌رود بین زیر ساخت‌های گردشگری منطقه با گسترش اکوتوریسم در آن رابطه وجود دارد. با توجه به جدول مشاهده می‌کنیم که دو متغیر زیر ساخت‌ها و گسترش اکوتوریسم با هم رابطه مستقیم دارند و این رابطه باتوجه به مقدار sig که کمتر از ۰/۰۵

زمینه گردشگری مقرون به صرفه نیست. ضمناً میزان ضریب ردیف‌ها در جدول از قبل طراحی شده و حداکثر امتیاز هر ردیف نیز ۵ است. بر این اساس تنکابن با امتیاز ۸۱ در سطح عملکردی ملی قرار دارد.

۳- یافته‌های پژوهشی

الف: بین پدیده گردشگری و محیط طبیعی منطقه رابطه وجود دارد. با توجه به جدول مشاهده می‌کنیم که دو متغیر محیط

جدول ۴- ضریب همبستگی رابطه الف

محیط طبیعی	پدیده گردشگری	ضریب همبستگی	ضریب همبستگی
** ۰/۵۴۲	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی Sig. (۲-tailed)	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	.	تعداد نمونه جامعه آماری	اسپیرمن
۳۸۴	۳۸۴		
۱/۰۰۰	۰/۵۴۲	ضریب همبستگی Sig. (۲-tailed)	محیط طبیعی
.	۰/۰۰۰	تعداد نمونه جامعه آماری	
۳۸۴	۳۸۴		

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. Sig.(۲-tailed).

جدول شماره ۵- ضریب همبستگی رابطه ب

زیرساخت‌ها	گسترش اکوتوریسم	ضریب همبستگی	ضریب همبستگی
** ۰/۴۲۳	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی Sig. (۲-tailed)	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	.	تعداد نمونه جامعه آماری	اسپیرمن
۳۸۴	۳۸۴		
۱/۰۰۰	۰/۴۲۳	ضریب همبستگی Sig. (۲-tailed)	زیرساخت‌ها
.	۰/۰۰۰	تعداد نمونه جامعه آماری	
۳۸۴	۳۸۴		

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. Sig.(۲-tailed).

جدول شماره ۶- ضریب همبستگی رابطه

		توسعه اکوتوریسم	فرهنگ‌ها
ضریب همبستگی	توسعه اکوتوریسم	۱/۰۰۰	** ۰/۵۷۸
	اسپیرمن	.	۰/۰۰۰
فرهنگ‌ها	تعداد نمونه جامعه آماری	۳۸۴	۳۸۴
	ضریب همبستگی	۰/۵۷۸ **	۱/۰۰۰
	Sig. (۲-tailed)	۰/۰۰۰	.
	تعداد نمونه جامعه آماری	۳۸۴	۳۸۴

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار Sig.(۲-tailed)

برای حضور گردشگران در منطقه فراهم نموده‌اند. از سویی نیز همین عوامل به صورت غیر مستقیم بر روی توسعه شهرستان نیز تأثیر می‌گذارند. در یک افق عالی برای پیش‌برد و توسعه گردشگری در شهرستان تنکابن پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. تلاش برای تأسیس مراکز آموزش گردشگری در شهرستان و آموزش همه شاغلین همه حرفی که به نوعی با گردشگران ارتباط می‌یابند.

۲. احداث بندر و اسکله مسافربری و ایجاد خطوط دریایی سیاحتی بین شهرهای تنکابن و شهرهای شمال و در صورت گسترش کار به سایر کشورهای حوزه دریای خزر.

۳. شناسایی روستاهای مناسب جهت توسعه توریسم روستایی مانند نوشا و لگا و قلعه گردن، تحت عنوان روستاهای هدف گردشگری و برنامه ریزی برای به سامان رساندن زیر ساخت‌های آبادی‌های مذکور.

۴. ایجاد پارک‌های پرندگان و باغ‌های حیات وحش از طریق سازمان‌های دولتی مسئول و یا بخش خصوصی.

۵. تلاش برای احداث جاده‌های جدید نظیر جاده کلاردشت به سه هزار به منظور امکان چرخش گسترده دایره‌ای توریسم در غرب مازندران و باز نمودن جریانات بن بست گردشگری در شهرستان.

۶. کوشش در جهت آزاد سازی سواحل به منظور استفاده عموم.

۷. حفظ کاربری‌های توریستی طرح‌های جامع و تفصیلی

و معنادار است و شدت آن برابر است با ۰/۴۳۳٪. پس می‌توان رابطه ب را پذیرفت.

ج: به نظر می‌رسد بین توسعه اکوتوریسم در تنکابن با فرهنگ مردم آن رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۶- ضریب همبستگی رابطه با توجه به جدول مشاهده می‌شود که دو متغیر توسعه اکوتوریسم و فرهنگ با هم رابطه مستقیم دارند و این رابطه با توجه به مقدار sig کمتر از ۰/۰۵ معنادار است و شدت آن برابر با ۵۷/۸٪ است، پس می‌توان رابطه ج را پذیرفت.

۴- نتیجه گیری

به طور کلی باید گفت تنکابن شهرستانی ساحلی است که از لحاظ اقتصادی، سرمایه گذاری در آن در بخش صنایع به دلایل مختلف چندان موفق نیست که از جمله این دلایل میتوان رطوبت فراوان و استهلاک سریع ماشین آلات صنعتی، گران بودن زمین و نداشتن توجیه اقتصادی پرداخت هزینه خرید زمین برای استقرار صنایع و موانع عمده زیست‌محیطی و غیره را نام برد.

حال با وجود محدودیت‌های سرمایه گذاری در زمینه صنعت و کشاورزی در منطقه می‌توان به این نکته رسید که با توجه به موقعیت طبیعی و جغرافیایی شهرستان، بهترین راه توسعه آن، سرمایه گذاری بر روی گردشگری است.

چرا که تنکابن دارای توان‌های اکوتوریستی بی‌شماری است. بدین ترتیب آنچه که نهایتاً از برآیند مطالعات انجام شده در این پژوهش حاصل می‌شود، این است که هر چند در این شهرستان جاذبه‌های گردشگری مختلف فرهنگی، تاریخی، علمی، زیارتی و تفریحی در سطح وسیعی دیده می‌شود، اما مهمترین عامل جذب گردشگر در شهرستان تنکابن جاذبه‌های طبیعی آن است.

این جاذبه‌ها با تنوع چشم‌گیر خود بستری مناسب را

منابع

رحمانی، لقمان، ۱۳۸۵، توسعه ظرفیت اکوتوریسم با تأکید بر ویژگی ژئومورفولوژیک. پایان نامه. دانشگاه شهید بهشتی.

رهبر، د، ۱۳۷۹، اثرات زیست محیطی صنعت گردشگری، ماهنامه توسعه مدیریت، شماره ۱۹.

سازمان برنامه و بودجه مازندران، ۱۳۷۵، طرح جامع مطالعات توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مازندران.

سازمان جهانی جهانگردی، ترجمه محمود عبدالله زاده، ۱۳۸۴، برنامه ریزی ملی و منطقه ای جهانگردی، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ دوم.

فانی ثانی، ف، ۱۳۸۱، بررسی اکوتوریسم و مناطق حفاظت شده استان مازندران، مطالعه موردی خشکه داران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی، دانشگاه تربیت مدرس.

فنل، دیوید ای، ۱۳۸۵، مقدمه ای بر طبیعت گردی، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، دانشگاه مازندران.

محلای، صلاح الدین، ۱۳۸۰، درآمدی بر جهانگردی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

مشایخی، حبیب اله، ۱۳۸۰، نگاهی همه سویه به تنکابن، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

موسی زاده، محسن، اکوتوریسم، سایت اینترنتی // <http://www.mashhadtour.blogspot.com>

موسوی، میترا، ۱۳۸۴، اکوتوریسم و توسعه روستایی، ماهنامه دهاتی، سال دوم، شماره ۲۰.

مهندسین مشاور آمایش منطقه ای فلات، مطالعات راهبردی ساختاری و اجرای گردشگری روستای هدف برسه، معاونت سرمایه گذاری و طرح های سازمان میراث فرهنگی مازندران.

۸. تهیه طرح جامع گردشگری، به گونه ای که در آن کل این منطقه به صورت یک کلان شهر دیده شود.

۹. تلاش برای تقویت دفاتر جهانگردی و ایجاد تنوع در تورهای مسافرتی هدفمند نظیر تورهای آموزشی با گرایش های تاریخی، انسان شناسی، محیط زیست، تورهای تفریحی مانند میوه چینی و غیره.

۱۰. احداث شهرهای توریستی جدید با ماهیت مطلق توریستی از طریق ایجاد شرکت های سهامی عام در منطقه دو

۱۱. تشویق و هدایت سرمایه گذاران به ایجاد اماکنی به ویژه در سواحل دریا، برای انجام ورزش.

۱۲. برپایی زادروز هریک از شهرهای تنکابن و ترتیب دادن جشن هایی در این زمینه و معرفی هر یک از روزهای سال به نام یکی از شهرها و روستاهای تنکابن به عنوان روز آن شهر یا روستا و بزرگداشت آن.

۱۳. برپایی مراکز دائمی برای ورزش های آبی نظیر اسکی روی آب، شنا، کایت سواری، قایق سواری با قایق های پدالو، بادبانی و موتوری و نیز اتوبوس های دریایی و برگزاری مسابقات قایقرانی، ماهی گیری و ... .

۱۴. ایجاد بانک اطلاعات گردشگری.

ولا، فرانسوا، ۱۳۸۴، گردشگری بین‌المللی، ترجمه
محمدابراهیم گوهریان و محمد مهدی کتباچی.

www.ecotourism.org

<http://www.confbank.UM.ac.ir>

سال سوم شماره دوم پاییز و زمستان ۹۴

